

УДК 331.101.6

ШЛЯХИ ЗРОСТАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ І ІНТЕНСИВНОСТІ ПРАЦІ В СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНІЙ РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ*Залунін В.Ф., Кірнос. О.І.*

В статті визначено вплив продуктивності і інтенсивності праці на рівень індексу людського розвитку. Досліджено шляхи зростання продуктивності та інтенсивності праці в соціально-орієнтованій ринковій економіці. Розглянуто питання збільшення прибутку роботодавцями за рахунок інвестування в модернізацію виробництва та підвищення кваліфікації робітників. Доведено вирішальна роль держави в соціально-трудових відносинах. Запропоновано загальні пропозиції щодо зростання продуктивності та інтенсивності праці в соціально-орієнтованій ринковій економіці.

Ключеві слова: *продуктивність праці, інтенсивність праці, соціально-орієнтована ринкова економіка, Індекс Людського Розвитку, соціально-трудові відносини.*

Оскільки зростання продуктивності праці має надзвичайно велике значення як для кожного підприємства зокрема, так і для суспільства в цілому, вивчення факторів і пошук резервів цього зростання стає важливим завданням економіки праці в системі соціально-трудових відносин. В соціально-орієнтованій ринковій економіці виникає питання розгляду нової концепції продуктивності праці, яка передбачає, що найпродуктивнішим і потенційно невичерпним ресурсом є не безмежне нарощення виробництва і не економія будь якою ціною, а якісні зрушення у споживанні, у людському розвитку. Реалізація цієї концепції передбачає орієнтацію виробництва на перспективні суспільні потреби, які є ранжованими за мірою їх важливості для соціально-трудових відносин [1].

У сучасних наукових дослідженнях категорія продуктивності набуває пріоритетного значення, оскільки в інтегрованому вигляді відображає результативність взаємодії усіх об'єктів соціально-трудових відносин і є основою для оцінки її потенційних можливостей. Вагомий внесок в розвиток теорії продуктивності і ефективності праці такі вчені, Н.І. Верхоглядова, А.В. Калина, Є.І. Капустін, Д.М. Карпукін, В.Г. Костаков, Г.А. Пруденський, Н.А. Трунін та інші. Тим не менш, нові соціально-економічні умови вимагають виявлення й оцінки реальних можливостей забезпечення продуктивного використання людських ресурсів. Питання соціально-трудових відносин, зокрема проаналізовано в працях авторів Г. Беккер, О.А. Грішнова, Е.М. Лібанова, В.М. Лукашевич, Н.І. Єсінова, Б.М. Генкін, Н.А. Іваннікова, О.В. Мартякова, Л.В. Шаульська. Проте, не дивлячись на достатньо розроблений напрямок щодо аналізу соціальної політики і індексу людського розвитку, такий дослідницький напрямок, як розгляд статусу індексу розвитку людського потенціалу в контексті збільшення індексу скоригованого реального ВВП на душу населення, залишається актуальним. Аналіз факторів впливу продуктивності та інтенсивності праці на заробітну плату робітників в умовах соціально-орієнтованої ринкової економіки, є важливим ресурсом, межі якого постійно розширюються.

Мета роботи: визначення шляхів зростання продуктивності та інтенсивності праці в соціально-орієнтованій ринковій економіці з метою покращення індексу людського розвитку в Україні.

В останній час в Україні суспільство має тенденцію к поляризації на два основні соціальні полюси, на одному з них накопичується багатство, а на іншому — бідність. Таку закономірність не можна назвати свідомою політикою, як не можна назвати і випадковими, стохастичними процесами. Якщо порівняти співвідношення рівня доходів 10 % найбільш забезпечених верств населення до рівня доходів 10 % найменш забезпечених верств населення в різних країнах, то виявиться, що в країнах ЄС показник цей варіює в межах 1:5 або 1:7; у Японії, — 1:5; в Україні нещодавно було 1:30, а нині вже 1:40. Тому в такому неоднорідному суспільстві взагалі не може бути єдиних орієнтирів розвитку.

Україна в Європі по рівню бідності знаходиться на 39 місті з 40 країн. Невдала соціальна політика української влади спрямована на рішення двох протилежних основних завдань. З одного боку, це підтримка стандартів життя основної маси громадян на мінімально необхідному рівні, який доз-

волив би уникнути росту соціальної напруженості, з другого - створення умов для економічної реалізації влади найбільш багатих. Те, що існування «середнього класу» необхідне для функціонування стабільного суспільства і сильної держави є аксіомою. Завдання для України полягає в тому, щоб «середній клас» в країні не тільки зростав кількісно і змінювався якісно, але й брав активну участь у створенні громадянського суспільства, не був відчужений від процесу формування влади, а відтак став локомотивом економічного, соціального і духовного прогресу. Але, за деякими оцінками, в Україні тільки 5 – 7 відсотків населення може вважатися представниками «середнього класу» європейського стандарту.

На сучасному етапі проведення ринкових перетворень в Україні стабільність соціальної політики розглядається як необхідний елемент економічної стратегії. По суті, усі моделі соціальної політики об'єднує три важливих аспекти економіки: якість життя, ефективність господарювання і справедливність, яка не допускає соціальної напруги. Враховуючи, що Україна задекларувала у першій статті Конституції свій статус як соціальної держави, тому і орієнтуватися повинна на досвід соціальної політики європейських країн. Це особливо важливо в умовах української дійсності, оскільки й досі не вирішенні питання матеріального забезпечення населення, модернізації виробництва, продуктивності та інтенсивності праці, створення нових робочих місць [2].

В сучасному світі рівень людського розвитку ототожнюється з поняттям якості життя. Одним з його кількісних показників є індекс людського розвитку (ІЛР), який свідчить про рівень досягнень країни в найважливіших соціально-економічних сферах. Індекс людського розвитку це інтегральний показник, який акумулює в собі такі показники: 1) тривалість життя; 2) рівень освіченості; 3) скоригований реальний ВВП на душу населення.

Показник скоригованого реального ВВП на душу населення розраховується на одну особу в грошовому доларовому еквіваленті за паритетом купівельної спроможності, співвідношенням цін на «споживчий кошик», що складається з декількох сотень товарів та послуг. В Україні цей показник складає 6535 дол. США. Для порівняння Східна Європа та Центральна Азія мають відносно високий рівень доходів на душу населення, що досягає 11462 дол. США. Цей показник варіює від 20000 до 40000 дол. США у країнах, що є членами Європейського Союзу. В загальному вигляді індекс людського розвитку розраховується за формулою простої середньої арифметичної індексу тривалості життя, індексу рівня освіченості та індексу скоригованого реального ВВП на душу населення [3]:

$$ІЛР(HDI) = \frac{I_{life} + I_{educ} + I_{inc}}{3} \quad (1)$$

де I_{life} - індекс тривалості життя; I_{educ} - індекс рівня освіченості; I_{inc} - індекс скоригованого реального ВВП на душу населення.

Індекс тривалості життя обчислюється за формулою (2):

$$I_{life} = \frac{X_i - X_{min}}{X_{max} - X_{min}} \quad (2)$$

де X_i — очікувана тривалість життя при народженні населення i - ї території; X_{max} — максимальне значення показника (прийняте на рівні 85 років); X_{min} — мінімальне значення показника (прийняте на рівні 25 років).

Індекс рівня освіченості обчислюється за формулою (3):

$$I_{educ} = \frac{(2x_{adult} + x_{child})}{3} \quad (3)$$

де x_{adult} — індекс грамотності дорослого населення; x_{child} — індекс сукупної частки учнів у загальній чисельності населення відповідного віку.

Індекс скоригованого реального ВВП на душу населення обчислюється за формулою (4):

$$I_{\text{inc}} = \frac{\lg x_i - \lg x_{\min}}{\lg x_{\max} - \lg x_{\min}} \quad (4)$$

де x_i — скоригований реальний ВВП у розрахунку на рік (за паритетом купівельної спроможності) на душу населення i -ї території; x_{\max} — максимальне значення показника (прийняте на рівні 40 000 доларів на рік); x_{\min} — мінімальне значення показника (прийняте на рівні 100 доларів на рік) [3].

Таким чином, показник ІЛР для кожної країни свідчить про те, скільки ще належить зробити цій країні для досягнення певних визначених цілей: середньої тривалості життя 85 років, повної грамотності населення і суцільного охоплення навчанням молоді, та рівня середньорічних доходів на душу населення у розмірі 40000 доларів за паритетом купівельної спроможності національної валюти. Ці цілі тим ближчі, чим ближче значення ІЛР до одиниці. Значення ІЛР в Україні за 2011 рік дорівнює 0,729 людського розвитку, що ставить країну на 76 позицію з 187 країн [4].

Показник ВВП на одну особу - найслабша ланка в структурі ІЛР для України. Для визначення шляхів підвищення показника ВВП на одну особу необхідно проаналізувати фактори впливу на інтенсивність і продуктивність праці та їх зв'язок з заробітною платою.

Інтенсивність праці це відносно стабільна величина, яку визначають можливості людського організму. Вище певної межі розвинутиися вона не може, і підвищувати продуктивність за її рахунок, тим паче в рази – проблематично. Продуктивність та інтенсивність праці – не просто різні, але й антагоністичні поняття: підвищення продуктивності за визначенням веде до зниження інтенсивності. Підвищити продуктивність можна лише інвестуючи в постійний капітал за рахунок модернізації виробництва або принаймні підтримки існуючого обладнання в належному стані, та при підвищенні кваліфікації працівників.

З точки зору роботодавця, немає принципової різниці, за рахунок чого саме він досягне збільшення норми прибутку, чи за рахунок зростання продуктивності виробництва, чи за підвищення інтенсивності праці (в т.ч. зниження заробітної плати та збільшення тривалості робочого дня). Роботодавець переймається передусім про прибутковість підприємства; саме її і мають на увазі, говорячи про «економічну необґрунтованість» зростання зарплат [5].

Найбільш популярний засіб «боротьби з низькою продуктивністю», спрямований насправді на підвищення інтенсивності праці, це зниження заробітної плати або принаймні уповільнення темпів її зростання. При цьому роботодавці наполегливо зіставляють європейські показники з українськими. Тоді як в Європі все навпаки: розмір реальної заробітної плати відповідає рівню продуктивності. Та якщо вже прив'язувати ці показники один до одного, несподівано виявиться, що продуктивність праці в Україні всього лише вчетверо нижча, ніж у європейських країнах, тоді як рівень зарплат нижчий у 15-20 разів. В розрахунку на \$1 заробітної плати український працівник виробляє в середньому у 3-7 разів більше, ніж його колега в Польщі або Німеччині. При нинішній продуктивності в Україні середня зарплата має бути в 2-2,5 рази вища. Причому це підвищення має стати не наслідком, а необхідною передумовою зростання ВВП, адже це інвестиції в людський розвиток, які дадуть стимул економічному зростанню, збільшивши купівельну спроможність громадян. Раніше вважалося, що темпи зростання заробітної плати не повинні перевищувати темпи зростання продуктивності, але в розвинених країнах цей принцип давно вже не діє. Навпаки, зараз продуктивність підвищується внаслідок зростання доходів працівників і підвищення внутрішнього попиту. Це неможливо в нас доти, доки в 2/3 працівників дохід нижчий за рівень бідності.

Вартість робочої сили не стільки економічне, скільки соціальне поняття. Вартість товару обчислюється «суспільно необхідною» тривалістю праці, що йде на його виготовлення. Тривалість праці визначається ступенем розвитку продуктивних сил. В одному суспільстві може бути нормою такий рівень оплати праці, якого вистачає лише на їжу і оренду житла. В іншому суспільстві нормальним рівнем заробітної плати буде такий, який дає можливість утримувати будинок, особистий автомобіль і здійснювати щорічну відпустку за кордоном.

Одним з напрямів підвищення реальної продуктивності праці найманого працівника є підвищення його кваліфікації. Недостатня кваліфікація робітників дійсно може знижувати продуктивність.

Але відповідальність за провал системи освіти і підвищення кваліфікації робітників ділять між собою як держава так і роботодавці, а не найманий працівник.

Головним чинником зростання продуктивності праці є оновлення постійного капіталу. Це відома проблема української економіки, яка страждає від хронічної відсутності інвестування. Вітчизняні роботодавці звикли економити не лише на працівниках, але й на обладнанні та сировині [6]. Так, наприклад, в металургії зношеність основних фондів становить 70-75%. Роботодавці відмовляються оновлювати основні фонди, виходячи з економічного розрахунку, обґрунтованого короткостроковим прогнозуванням. В українській економіці реновація, модернізація здійснюється лише там, де вона швидко може окупитися. Єдиний прикладом оновлення основних фондів в металургійній галузі є відкриття в 2012 році в Дніпропетровську нового електрометалургійного заводу, першого за останні 40 років металургійного заводу, створеного з нуля в Україні. Основні показники нового підприємства такі: собівартість сталі на 20% нижче, ніж у конкурентів; продуктивність одного робітника в 4 рази вище; сума, вкладена в будівництво, становить \$ 700 млн. Поруч побудована власна підстанція, яка дозволяє закуповувати електроенергію з Запорізької АЕС за ціною набагато нижчою, ніж у найбільших конкурентів [7]. Якщо українським підприємцям вигідніше працювати з меншою продуктивністю, це їх право; але в такому разі не варто звинувачувати робітників у не бажанні працювати.

На практиці роботодавцю початку XXI століття значно зручніше знизити затрати і мати величезну норму прибутку при вкрай примітивному виробництві. Такий підприємець діятиме цілком «раціонально» в рамках капіталістичної свідомості, яка штовхає його на підвищення прибутку за будь-яку ціну. Як приклад, український бізнес-політик нав'язав громадянам ризиковану модель фінансування будівництва житла через фонди фінансування будівництва, закріплену в Законі «Про фінансово-кредитні механізми фінансування житлового будівництва». Такої моделі немає більше ніде у світі. Її головна особливість полягає в тому, що усі ризики, які пов'язані з будівництвом, перекладаються на фізичну особу – громадянина-інвестора. Завдяки цьому вартість житла в процесі будівництва безперервно росте, навіть якщо реальні будівельні роботи не ведуться. Нині в недобудовах заморожені близько 8-10 млрд. грн. коштів громадян. Питання полягає в тому, хто заплатить за втрати, понесені внаслідок фінансової кризи у будівельній сфері.

Щоб *оживити* ситуацію у *будівельній галузі* потрібно вводити практику, коли бізнес будує житло за свій рахунок, на власні або кредитні гроші, і сам несе всі ризики. Тоді громадянин зможе купити в кредит готову квартиру або будинок, які вже введені в експлуатацію, віддавши в заставу по кредиту цю саму квартиру або будинок. Тоді це буде доцільне іпотечне кредитування. А для низьких процентних ставок державна іпотечна установа повинна виконувати ті функції, для яких вона була створена, головна з яких — рефінансування банків ресурсами іпотечного кредитування під низький відсоток, а не скупка і спекуляція житлом.

Дійсно, накопичення капіталу найменшої частини населення за рахунок другої – найбільшої, є моделлю ринкової економіки. Але все ж більшість країн розглядають свій розвиток в площині соціально-орієнтованої ринкової економіки.

ВИСНОВКИ

Розвиток в Україні соціально-орієнтованої ринкової економіки є нагальним завданням. Ефективність соціально-трудових відносин доцільно вимірювати за допомогою індексу людського розвитку, оскільки ІЛР як показник та соціальна політика як державний курс, зорієнтовані на розвиток людського потенціалу. Одним з вагомих складових ІЛР є показник ВВП на одну особу. В Україні це найслабша ланка в структурі ІЛР.

Для визначення шляхів зростання показника ВВП на одну особу були обґрунтовані фактори впливу на інтенсивність і продуктивність праці та їх зв'язок з заробітною платою робітників і прибутком роботодавця.

Зростання продуктивності праці здійснюється за рахунок інвестицій в модернізацію виробництва, підтримку існуючого обладнання в належному стані, та при підвищенні кваліфікації працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економіка праці і соціально-трудові відносини: навч. посібник / [Н.І. Верхоглядова, Н.А. Іванникова, О.Ю. Щеглова та ін.] — К.: ТОВ «ДКС центр», 2012. — 444с.
2. Бікла О. В. Індекс людського розвитку як показник ефективності моделей соціальної політики / О.В. Бікла // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mtpsa/2008/articles/Bikla.pdf.
3. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: підручник / О.А. Грішнова. — К.: Знання, 2011. — 390с.
4. Національна доповідь про людський розвиток 2011. Україна на шляху соціального залучення / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.undp.org.ua/files/ua_95644NHDR_2011_Ukr.pdf
5. Горбач Д. Продуктивність праці і класова експлуатація в Україні / Д. Горбач // Спільне: журнал соціальної критики. Класова експлуатація та класова боротьба. — 2012. — № 4. — С. 42—51.
6. Трунин С. Н. Экономика труда: учебник / С. Н. Трунин. — М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2009. — 496 с.
7. Новий металургійний завод / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/digests/show/pinchuk-otkryl-novyy-metallurgicheskiiy-zavod-08102012104900>.

УДК 332.85

АНАЛІЗ РИНКУ ЖИТЛОВОЇ НЕРУХОМОСТІ МІСТА ТЕРНОПОЛЯ ТА ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Каранетян Е.Т., Квасовський О.Р.

У статті за допомогою логічних міркувань виявлено особливості функціонування ринку житлової нерухомості Тернопільського регіону. Проаналізовано динаміку основних показників, які характеризують процеси розвитку ринку житла в місті Тернополі і Тернопільській області упродовж декількох останніх років. Окреслено перспективи розвитку регіонального ринку житлової нерухомості Тернопільської області на найближчу перспективу.

Ключові слова: *регіональний ринок житлової нерухомості, первинний і вторинний ринок житлової нерухомості, житловий фонд, капітальні інвестиції у житлове будівництво, об'єкти незавершеного будівництва, ціна на житлову нерухомість, попит і пропозиція на житлову нерухомість.*

Сучасна парадигма постіндустріального суспільства передбачає наявність високого рівня забезпечення населення упорядкованим і комфортним житлом як одного з ключових компонентів якості життя. При цьому розвиток процесів регіоналізації економіки України, що припускає розширення повноважень територій у виборі напрямів, форм і методів господарювання, а також посилення їх відповідальності за результати функціонування окремих господарюючих суб'єктів, зумовив переміщення центру відповідальності за розв'язання проблеми розвитку ринку житлової нерухомості та забезпечення доступності житла на мезоекономічний рівень. А це, у свою чергу, зумовило необхідність проведення ґрунтовних досліджень, присвячених аналізу сучасного стану та прогнозуванню тенденцій розвитку регіональних ринків житлової нерухомості.

Важливість вказаних досліджень пояснюється тим, що вони затребувані широким колом заінтересованих осіб. Результати оцінки і перспективного прогнозування ситуації на ринку житлової нерухомості регіонів України використовуються споживачами для прийняття рішень щодо купівлі-продажу та оренди об'єктів житла та ріелторськими компаніями – при наданні посередницьких послуг щодо таких операцій, органами місцевої влади та самоврядування – для формування і корек-